

Pekosen sukelluksia eurooppalaiseen kulttuuriperintöön – ja omaan haavemaailmaan

Jan Rydman

Osmo Pekonen: Tuhat vuotta. WSOY 1998, 203 s. Sid. 145,-

Osmo Pekonen juhlistaa uudessa esseekokoelmassaan vuosituhatosen lähestymistä katsastamalla edellisen vuosituhatosen vaihteen maailmaa, mahdollisia muutoksen erityispiirteitä ja sieltä liikkeelle lähteneitä virtauksia sekä kulttuuriperintömme kulmakiviä. Toisena elementtinä esseissä on Pekosen oma matkailu kiintoisissa ja perinteisen turismin kannalta eriskummallisissa paikoissa.

Vuosituhatosen vaihte mielessään Pekonen pohtii myös, tapahtuiko vuonna 1000 jotakin erityistä. Ei tapahtunut. Harvat ylipäänsä tiesivät että vuosiluku vaihtui pitkästä DCCCCXCIX:stä M:ksi. Monenmoisia kiintoisia asioita kuitenkin tapahtui näihin aikoihin ja niistä Pekosella riittää juttua.

Kirja on oikeastaan varsin elegantti – ja jotta Pekonen olisi Pekonen, perhosen lihoittelun lomassa pistää ärhäkkä ampiainen pahaa aavistamatonta lukijaa siellä täällä. Kirja on yhtä rönsyilevä kuin on itse Pekonenkin. Kun selustansa varmistaakseen Pekonen pyytää heti alkuun anteeksi: "näin moninaisia näköaloja avaavaan teokseen on saattanut pujahtaa myös joitakin asiavirheitä, joista vastuu on minun". Vääräleuka voisi tietysti todeta: kenenpä muunkaan. Pekonen paljastuu myös itseironiseksi kirjoittajaksi. Kirjansa aluksi Pekonen muistuttaa:

"Taukoamattoman mediatyöskytteen tarjoamien katkonaisten kuvien ja sanojen virrassa elävä postmoderni ihminen on kadottanut historiallisen jatkuvuuden tajunsa. Menetystä kompensoidakseen hänen on pakko lakkaamatta juhlia ja muistella erilaisia vuosipäiviä. Minään muuna aikakautena ei ole järjestetty yhtä paljon menneiden tapahtumien 50-, 100- ja jopa 1000-vuotistilaisuuksia. Juhlimisen pakko on mennyt naurettavuuksiin asti, kun on alettu viettää myös vähemmän pyöreitä merkkivuosia."

Itseironiseksi tämä ainakin lienee ymmärrettävissä: Pekonen on itse pääseremoniamestarina järjestelemässä lähinnä hihasta vedetyin perustein Savon 1000-vuotisjuhlia. Ja edelleen loppuvuodesta Pekonen oli järjestelemässä Maupertuis'n Lapinretken 200-vuotismuistojuhlia. Ja koko tämä kirja on kirjoitettu vuosi 2000 mielessä.

Myyttien Pekonen

Silmiinpistävää esseissä on se, että lähes kaikki Pekosen merkityksellisinä seikkoina esiinnostamat, eurooppalaisen kulttuuriperinnön ilmiöt liittyvät kirkkoon, paaveihin, kristityksi kastamisiin ja Graalin maljoihin. Pekonen valmistaakin lukijoitaan suureen kirkon Riemuvuoteen 2000, jona hän vuosituhatosen vaihteen ilmeisesti ensisijassa kokee. Pekonen seikkailee kirjassa etupäässä kertomusten ja myyttien maailmassa. Esipuheessaan hän korostaa historian sanan kahta erilaista merkitystä: menneisyyttä tutkivana tieteenä sekä toisaalta hyvän tarinan kertomisen taitona. Pekonen keskittyy jälkimmäiseen.

Joskus Pekonen tuo mieleen toisen esseistin Matti Kurjensaaren; jälkimmäinenkin innostui suunnattomasti suurmiesten seurasta. Vastaavasti haltioituu myös tämä oman aikamme Kurjensaari. Esseessä "Illallinen Trinityssä" Pekonen sisällyttää tähän innostukseen ehkä sentään hieman itseironiaakin:

"Ainakaan tältä planeetalta ei löytyne viisaampia fyysikoita kuin se joukko, joka kokoontui Trinity Collegessa marraskuun 14. päivänä 1996 pohtimaan olevaisien ongelmaa: Atiyah, Hawking, Singer, Witten ja koko M-teorian huippututkijakaarti. Itse yritin urheasti edustaa Jyväskylän yliopiston matematiikan laitosta."

Muutamia sivuja myöhemmin Pekonen tulee paljastaneeksi lukijalle oman roolinsa tässä joukossa:

"Oma osuuteni M-teorian kehittämisessä jäänee Wittenin kanssa konjakkilasit kädessä Trinity Collegen takahuoneessa

käymääni small talkiin."

Haaveileva Pekonen

Paikoin Pekonen on myös kovin pateettinen tai ylävireinen. Mutta kuten hän itse kokoelman viimeisessä esseessä tunnustaa: hän on "runollisista haaveista helposti innostuva". Pekosen patetia on voimakkaimmillaan hänen matkakuvauksissaan Vienan Karjalassa tai Ritvalan Helkajuhlilla. Pekosen haaveilusta lienee kyse myös sellaisissa lausahuksissa kuin "Saksalaiset ovat nerokas kansakunta"; voikohan lopultakaan puhua kansakunnista tässä merkityksessä? AKS saa Pekosen myös haaveilemaan: entäpä jos AKS olisikin ollut lupsakoiden savolaisten puuhastelua? "AKS oli tyypillinen länsisuomalainen liike: totinen ja suoraviivainen, pönäkkä ja pateettinen. Itäsuomalaisesta suhteellisuudentajusta ja opportunistista siinä ei ollut jälkeäkään".

Ranskalais-venäläisiä suhteita ihastellessaan Pekonen pääsee tölvimään Suomea ja suomalaista kulttuuria. Hän on innostunut ranskalais-venäläisistä suhteista niin, että arvelee (Napoleoniin viitaten) keskinäisen sotimisen "eniten lähentäneen Ranskaa ja Venäjää." Pekonen on ihastunut siitä, että Ranskan presidentti taitaa venäjää ja osaa siteerata puheissaan Puskinia. Suomen kelvottomuus näkyy siinä, ettei Puskinia ole ollut kirjakaupoissa saatavana aikoihin: "siinäpä meidän paljon puhutun Venäjän tuntemuksemme syvällisyys". Kalevalan 150-vuotisjuhlinta pitäisi yhdistää Puskinin 200-vuotisjuhlintaan suomalais-venäläisten kulttuurisuhteiden lämmittämiseksi, vaatii Pekonen. "Jos minulla olisi valtuudet lähettää ukaasi, määräisin kustantajat kiireimmän kaupalla julkaisemaan loistopainoksena Puskinia." – Miten tästä hengestä tulee mieleen iloisen 1970-luvun suomalais-neuvostoliittolaisten kulttuurientojen sävy.

Ja edelleen suomalaista itseruoskintaa: Venäjän kulttuuria on "tuotu näyttämöille ja festivaaleille. Ranskan ja Venäjän kauppavaihto kasvaa kohisten, mihin kulttuuriyhteistyöllä ja varmaan Ranskan presidentin venäjän taidollakin on oma osuutensa. Entisessä suuriruhtinaan maassa kehitys sen sijaan kulkee päinvastaiseen suuntaan."

Ymmärtääkseni meilläkin presidentit ovat varsin yleisesti taitaneet venäjää (Koivisto, Paasikivi, Mannerheim), Venäjän kaupan osuus kokonaisviennistä on sekin Suomessa ollut suurempi kuin muilla läntisen maailman mailla (rajun pudotuksen jälkeen viennin osuus on jälleen ollut kasvussa). En olisi niinkään huolissani suomalais-venäläisistä suhteista kuin Venäjältä itsestään.

Pisteliäs Pekonen

Tunnettuna piikittelijänä Pekonen jatkaa julkisuudesta jo tutulla linjallaan: paitsi fyysikot, nuo Kaiken Teorian miehet, osansa saavat nykytaide ja Helsingin yliopisto uskontotieteen laitoksineen.

Pekonen pitää nykytaiteen museon perustamista Helsingin parhaalle paikalle "absurdina ratkaisuna. Eihän Suomessa ole sellaisia nykytaiteen kokoelmia, joita kukaan viitsisi lentää katsomaan New Yorkista, Tokiosta tai Bilbaosta eikä Suomen valtiolla ole varaa merkittävän kokoelman ostamiseenkaan."

Helsinkiläisenä tohtisin kuitenkin muistuttaa savolaista esseistiamme siitä, että moni helsinkiläinen – ja ehkä savolainenkin – käy mieluummin nykytaiteen museossa Helsingissä. Nykytaiteen rippeiden ostaminen maailmalta on Pekosen mukaan kuin "rahan heittäminen ulos ikkunasta". Minusta sen sijaan on mukavaa, että museoon hankitaan jatkuvasti uutta taidetta ostamalla tai ihan perinteisesti vierailuina, näin ei käy siten kuin Pekonen manailee: "vuoden 2000 jälkeen ns. "nykytaide" on auttamattomasti vanhanaikaista 1900-luvun taidetta."

Uskontotiede ja Helsingin yliopisto saavat esseistiltämme napakan potkun:

"Helsingin yliopiston uskontotieteen laitos on jo pitkään ollut Suomen pahin irrationalismin pesä, jossa noitarummut kumisevat ja räyhähenget rähisevät. Mielestäni Skepsis ry:n olisi aika harkita huuhaa-palkinnon myöntämistä Helsingin yliopistolle, joka tällaisia tutkimuksia rahoittaa."

Vanhana Isaac Newtonin ystävänä en voi lopuksi olla kuitenkin hieman oikaisematta matemaatikko-Pekosta. Hän kirjoittaa Newtonin käyttäneen

"paljon tarmoa yrityksiin toteuttaa alkemistien vanha unelma ja oppia valmistamaan kultaa... Nerokas rationalisti Newton olikin siis toiselta minältään varsinainen velho, minkä myöntäminen on ollut jälkimaailmalle piinallista... On vaikea käsittää, kuinka suurin rationalismi ja suurin irrationalismi saattoivat viihtyä samoissa aivoissa."

Tällä olettamallaan Newtonin irrationalismilla Pekonen kertoo sitten yrittävänsä hämätä Kaiken Teoriaa tutkivia fyysikoita.

"Kaiken Teoriasta puhuttaessa on helppo luiskahtaa suurimmasta rationalismista suurimpaan irrationalismiin."

Jos Pekonen olisi malttanut paneutua newtoniinsa hän olisi ehkä hämännyt fyysikoitamme muin keinoin.

Ehkäpä nimittäin Newton ei ollutkaan niin pöllöpää kuin Pekonen otaksuu, sen enempiä kuin alkemian harrastus kukoistusaikanaan olisi ollut niinkään irrationaalista kun tämän päivän perspektiivistä voisi ajatella. Alkemia oli monin osin oman aikansa kemiaa.

Eiköhän Newton ensisijassa hakenut loputtomilla laboratoriokeillaan jotakin vallan muuta kuin kultaa: hän pyrki aineen mikrorakenteen selvittämiseen sekä olettamuksiin voimista, jotka saattaisivat vaikuttaa aineen sisällä. Työ jäi vain kesken. Newton pyrki siis makrokosmoksen lisäksi mikrokosmoksen salaisuuksien ratkaisemiseen. Newton viittaa tähän projektiin Principian julkaisemattomassa jälkipuheessa:

"Tähän saakka olen kuvannut vain tämän näkyvän maailman systeemiä, joka liittyy helposti havaittaviin suurten kappaleiden liikkeisiin. Näiden lisäksi on kuitenkin lukemattomia muitakin paikallisia ilmiöitä, joita ei voi havaita liikkuvien kappaleiden pienuuden takia. Tällaisia ovat esimerkiksi kappaleiden liikkeet kuumissa ... aineissa ... Jos jollakulla on onnea keksiä nämä kaikki, uskaltaisinkin melkein väittää, että hän on paljastanut kappaleiden koko luonteen..."

Tätä Newtonin sekaantumista alkemiaan käsiteltiin mm. Tieteen päivillä 1987.

Pekonen on parhaimmillaan taitava, vastaväitteisiin ja kommentointiin provosoiva skribentti. Kun laajalla säteellä askartele, saattaa joskus lipsahtaa metsän puolelle – tai ainakin antaa ilon hetkiä samanmoisille ikuisille besser wissereille – mutta toisaalta vastaavasti: välillä kynästä irtoaa mainioita ja oivaltavia, oppineita täsmäkirjoituksia, sekä teräviä sivalluksia. Tässäkin kirjassaan Pekonen tuo lukijakunnan eteen ilmiöitä ja tapahtumia eurooppalaisesta kulttuuriperinnöstä, jotka eivät ehkä ole laajemmalle lukijakunnalle entuudestaan kovin tuttuja.

Jos toiveen saisi esittää: käsiteltyään viime vuosina niin Suomen ulko- ja aborttipolitiikkaa, eksegeettisiä kiistakysymyksiä, ranskalaisia kouluja, elämän puuta ja muita puita, graalin maljoja ja Astuvansalmen kalliomaalauksia, Pekonen voisi kirjoittaa seuraavaksi vaikkapa matemaattis-fysikaalisessa maailmassa askartelevan esseekokoelman. Suomalaiset tämän alan kirjoittajat kun ovat kovin harvassa. Kyllä Pekoselta irtoaisi varmasti mainio kirja myös omassa leipälajissaan.

Kirjoittaja on Tieteessä tapahtuu -lehden päätoimittaja.